

ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE ALE TRANZACȚIEI
JUDICIARE

GHEORGHE DURAC

În virtutea principiului disponibilității, părțile au posibilitatea de a hotărî nu doar existența procesului prin declanșarea lui în urma depunerii cererii de chemare în judecată, ci și de a pune capăt procesului aflat pe rol, chiar dacă nu s-a intrat ori nu s-au finalizat dezbaterile în fond. De asemenea, părțile au puterea de a determina și conținutul procesului, stabilind cadrul procesual în privința obiectului procesului și a limitelor acestuia, precum și în ceea ce privește sfera participanților la proces. În acest fel, părțile unui proces civil pot să-și manifeste voința, în sensul încheierii unor acte procesuale de dispoziție.

Prin noțiunea de acte de dispoziție ale părților, considerăm că putem desemna actele de voință aparținând atât reclamantului, cât și pârâtului prin care un proces în care părțile au interese contrare nu mai ajunge să fie dezbătut sau finalizat de către instanță, iar aceasta nu mai dă o hotărâre care să fie rezultatul dezbaterilor și al deliberării sale, ci ia doar act de voința părților (manifestată unilateral sau în consens) pronunțând o hotărâre în consecință; sau, dacă soluționarea litigiului are loc după regulile de drept comun, partea care nu a avut câștig de cauză trece la executarea hotărârii, fără să o mai atace pe căile prevăzute de lege, ceea ce echivalează cu o recunoaștere. În acest sens, sunt considerate – de către toți autorii¹ – acte de dispoziție ale părților în procesul civil, următoarele: desistarea (renunțarea reclamantului la judecată sau la însuși dreptul subiectiv pretins), achiesarea (recunoașterea de către pârât a pretențiilor

¹ Dintre autorii care tratează problema actelor de dispoziție ale părților amintim: E. Herovanu, *Principiile procedurii judiciare*, I, București, 1932, p. 321-324; V. M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. al II-lea, Editura "Național", București, 1997 p. 235-245 (citată în continuare Tratat, vol al II-lea); I. Leș, *Tratat de drept procesual civil*, Ed. "All Beck", București, 2001, p. 479-489; I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, vol. I, Editura "Servo-Sat", 1997 p. 102-105 și 123-136 (citată în continuare Tratat, vol. I); G. Boroi, D. Rădescu, *Codul de procedură civilă - comentat și adnotat*, Ed. AII, București, 1994, p. 337-344 și 378-382; I. Stoenescu, S. Zilberstein, *Drept procesual civil. Teoria generală* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 497-507.

reclamantului sau aderarea părții care a pierdut procesul la hotărârea pronunțată) și tranzacția judiciară, finalizată printr-o hotărâre de expedient².

Codul de procedură civilă, în articolele 271-273, reglementează hotărârile care consfințesc învoiala părților, adică hotărârile prin care se constată existența unei tranzacții intervenită între părți, în fața judecătorului.

Potrivit art. 1704 C. civ., "tranzacția este un contract prin care părțile termină un proces sau preîntâmpină un proces ce poate să se nască". Considerăm că definiția oferită de legea civilă nu este completă, deoarece nu menționează modul sau mijlocul prin care părțile își realizează scopul lor și anume concesiile care intervin și de o parte și de alta. În lipsa acestui element nu se poate vorbi de o tranzacție ci, după caz, de ratificare sau confirmare unilaterală, de achiesare sau renunțare³.

În doctrină⁴, tranzacția este definită ca fiind "un contract prin care părțile termină un proces început sau preîntâmpină un proces ce se poate naște prin concesi reciprocă, constând în renunțări reciproce la pretenții sau în prestații noi, săvârșite ori promise de către o parte în schimbul renunțării de către cealaltă parte la dreptul care este litigios ori îndoielnic".

Cu alte cuvinte, tranzacția (judiciară) este acordul intervenit între părți, care este exprimat, realizat în fața instanței de judecată, care, fără a interveni, constată existența sa; deci, este un contract judiciar.

Totuși, nu întotdeauna tranzacția (judiciară) se realizează în fața instanței, în ședința de judecată. Este posibil ca, în baza art. 271 C. proc. civ., părțile să se înfățișeze oricând în cursul judecății, chiar dacă nu au fost citate, pentru a solicita darea unei hotărâri care să consfințească învoiala lor, cererea putând fi primită și de un singur judecător⁵.

Tranzacția judiciară este o formă de conciliere cu scopul de a rezolva diferendele unui litigiu pe cale amiabilă, făcând ca procesul să ia sfârșit, iar dacă acesta nu era declanșat se evită începerea lui. Este un mod rezonabil de a

² Instanța supremă consideră, în mod surprinzător, că și chemarea în judecată reprezintă un act de dispoziție (Curtea Supremă de Justiție, sec. civ., dec. nr. 415/1992, în revista "Dreptul" nr. 2/1993, p. 67).

³ A se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, Editura "ACTAMI", București, 1998, p. 474-475.

⁴ Fr. Deak, *op. cit.*, p. 474. A se vedea și: D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român*, București, 1926, vol. al IV-lea, p. 510; C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. al II-lea, București, 1929, p. 1081; V. M. Ciobanu, *Tratat*, vol. al II-lea, p. 243; I. Deleanu, *Tratat*, vol. I, p. 177; G. Boroi, D. Rădescu, *op. cit.*, p. 339; I. Blumenfeld, *Împăcarea părților în procesul judiciar*, R.R.D. nr. 8/1982, p. 15-20.

⁵ A se vedea I. Deleanu, *Tratat*, vol. I, p. 177, nota 393.

preîntâmpina desfășurarea unui proces ori de a-l încheia, fapt care mulțumește deopotrivă părțile aflate în conflict⁶.

Referitor la concesiile pe care le fac părțile, acestea nu trebuie neapărat să fie egale sub raportul pretențiilor sau al valorii lor. Trebuie doar să fie reciproce⁷.

Concesiile reciproce pot fi și implicite, să rezulte din contextul convenției dintre părți⁸. De exemplu, poate fi considerată tranzacție judiciară înțelegerea foștilor soți în legătură cu partajul bunurilor comune, intervenită după pronunțarea divorțului⁹. Tranzacție judiciară este și înțelegerea moștenitorilor – părți într-un proces civil având ca obiect ieșirea din indiviziune¹⁰.

Definiția legală a tranzacției, necuprinzând elementele esențiale ale acestei noțiuni, nu permite să se facă delimitările necesare pentru a putea deosebi tranzacția de alte operațiuni juridice¹¹. De pildă, recunoașterea de către pârât a pretențiilor reclamantului (achiesarea) are și ea ca efect curmarea procesului, același efect producându-1 și desistarea, prin care reclamantul renunță la pretențiile sale. Comparativ însă, tranzacția, deși determină stingerea procesului, nu este un act unilateral, ci unul de factură bilaterală, este, prin urmare, un contract prin care fiecare dintre părți face renunțări și recunoașteri în legătură cu pretențiile formulate de cei doi.

De asemenea, există o deosebire esențială și între tranzacție și compromisul prin care părțile decid ca litigiul dintre ele să fie rezolvat de niște

⁶ Același raționament a avut legiuitorul francez reglementând tranzacția judiciară în art. 21 și 127-131 Cod procesual civil. A se vedea în același sens: B. Foucher, *La conciliation judiciaire*, These, Paris, 1980; R. Perrot, "Rapport présente aux IIe Journées franco-japonaises de Tokio", en 1988, "Journ.Soc.Leg.Comp.", 1988, p. 227; P. Estoup, *La conciliation judiciaire: avantages, obstacles et perspectives*, Gaz.Pal. no. 1/1989, p. 299. Pentru drept comparat a se vedea: Melle Michelet, *La conciliation dans la procédure sénégalaise*, "Rec.Penant", 1980, p. 135 (în țările africane); Kitamura, *Rapport présente aux Journées franco-japonaises*, "Journ.Soc.Leg.Comp.", 1988, p. 255 (în dreptul japonez); A. G. Carneiro, *A conciliação no novo código de Processo civil*, "Revista de processo", 1976, p. 95 (în dreptul brazilian); Jerzy Lapierre, *L'usage de la conciliation comme mode de règlement des différends*, "Rapport présente au Xe Congrès international de droit compare en 1978, *Droit polonais contemporani*, 1979, p. 71 (în dreptul polonez).

⁷ A se vedea Fr. Deak, *op. cit.*, p. 474.

⁸ *Ibidem*.

⁹ A se vedea Trib. munic. București, sec. a IV-a civ., dec. nr. 727/1986, R.R.D. nr. 2/1987, p. 69-70.

¹⁰ *Idem*, dec. nr. 635/1986, p. 70.

¹¹ A se vedea M. G. Constantinescu, *Contractele judiciare*, Tipografia ziarului "Universul", București, 1939, p. 89-90; D. Chirică, *Drept civil. Contracte speciale*, Editura "Lumina LEX", București, 1997, p. 291-292.

arbitri, caz în care nu părțile hotărăsc modul de soluționare a conflictului, ci arbitrii desemnați¹².

Pentru a putea spune că avem de-a face cu o tranzacție judiciară care să producă efecte, trebuie să existe următoarele elemente¹³:

- să existe un drept litigios, un drept încălcat sau nerecunoscut pe care să și-l dispute părțile și care face obiectul unui proces, ceea ce determină ca tranzacția judiciară să se deosebească de orice alt contract încheiat în afara instanței de judecată. Precizăm că dreptul litigios care face obiectul procesului și al tranzacției poate avea orice natură (în principiu), spre deosebire de contractele obișnuite care de regulă nu pot avea ca obiect drepturi personale nepatrimoniale și nici drepturi patrimoniale care au caracter strict personal (de pildă, vânzarea-cumpărarea)¹⁴;

- dorința fermă și exprimată de părți în sensul de a pune, în acest mod, (prin convenție) capăt litigiului dintre ele, ori de a evita pornirea unui proces civil;

- ambele părți să facă, deopotrivă, concesii în legătură cu pretențiile care constituie obiectul litigiului dintre ele;

- existența unui proces în curs de desfășurare sau iminența declanșării unui litigiu în legătură cu dreptul aflat în stare conflictuală pe care și-l dispută părțile.

Lipsa oricăruia dintre elementele menționate poate duce la concluzia, fie că ne aflăm în prezența unui alt tip de contract, fie în fața unei alte operațiuni juridice (unilaterale) care va avea altă natură și va produce alte efecte.

Dacă tranzacția intervine între părți în cursul unui proces în desfășurare, în conformitate cu dispozițiile art. 271-273 C. proc. civ., acesta va lua sfârșit, instanța de judecată urmând a da o hotărâre care va consfinți învoiala părților, numită în doctrină și în practică hotărâre de expedient¹⁵.

Înainte de a trece la analiza caracterelor juridice ale tranzacției judiciare, considerăm că s-ar impune să facem o precizare în legătură cu această operațiune juridică.

Tranzacția judiciară este un contract, aspect cu care suntem de acord asemenea tuturor autorilor care au tratat această problemă. Întrebarea pe care

¹² A se vedea D. Chirică, *op. cit.*, p. 292.

¹³ A se vedea Fr. Deak, *op. cit.*, p. 474-475.

¹⁴ Pentru vânzare-cumpărare a se vedea D. Macovei, I. E. Cadariu, *Drept civil. Contracte*, Editura "Junimea", Iași, 2004, p. 10 și urm.

¹⁵ A se vedea I. I. Măldărăscu, *Hotărârea de expedient*, Tipografia "Cuvântul Românesc", București, 1938.

ne-o punem este legată de sfera de aplicabilitate, de conținutul acestui contract, care are destule particularități. Ne întrebăm în acest sens dacă atare contract constă doar în înțelegerea părților și aducerea ei la cunoștința instanței sau el devine valabil și va produce efecte depline după ce instanța de judecată, în urma verificărilor pe care le face asupra legalității și scopului licit urmărit de părți, va constata învoiala și va da o hotărâre de expedient?

De cele mai multe ori, cele două momente din derularea operațiunii judiciare de care vorbim au fost separate în abordarea lor. Firește, Codul civil tratează tranzacția în general și are în vedere în special manifestarea de voință a părților iar Codul de procedură civilă reglementează, punând pe primul plan hotărârea care consfințește învoiala intervenită între părți.

Suntem de părere, în privința acestui aspect, că în noțiunea de tranzacție judiciară trebuie să includem nu numai înțelegerea, convenția părților în legătură cu soarta procesului dintre ele și aducerea acestui fapt la cunoștința judecătorului, ci și primirea, verificarea și constatarea faptului că între părți a avut loc o învoială, urmate de darea unei hotărâri în consecință.

Prin urmare, considerăm că acest contract judiciar cuprinde toate elementele, toate operațiunile juridice amintite, inclusiv hotărârea prin care se pune capăt procesului. Suntem de părere că efectele tranzacției judiciare se produc pe deplin nu în momentul în care părțile își manifestă voința, ci abia atunci când judecătorul, luând act de voința părților și făcând verificările necesare, dă hotărârea pe care au dorit-o deopotrivă părțile litigante.

Iată și câteva argumente în susținerea opiniei noastre.

În primul rând, menționăm că tranzacția judiciară are un caracter solemn (aspect asupra căruia vom reveni) dat tocmai de faptul că învoiala părților trebuie înfățișată instanței de judecată care, constatând-o, va da o hotărâre ce are menirea de a-i da forță juridică.

Ca un argument ce decurge din cel menționat anterior, subliniem că efectele depline ale tranzacției judiciare se produc abia prin și după darea hotărârii de expedient. Simpla manifestare de voință a părților în sensul de a face concesiile reciproce are valoare de lege între părțile contractante, însă nu produce efectul pe care l-au urmărit – stingerea sau evitarea procesului – decât dacă înfățișează acordul lor instanței și aceasta dă o hotărâre care să consfințească respectivul acord.

De fapt, efectul dorit de părți nu se produce nici în cazul în care, deși au adus la cunoștința instanței învoiala lor, aceasta, în urma verificărilor pe care are dreptul și totodată obligația să le facă, nu va lua act de învoială și va continua judecata.

Observăm astfel, că hotărârea de expedient are un rol însemnat în realizarea tranzacției judiciare, ca argument în susținerea opiniei noastre stând și natura juridică a actului jurisdicțional, în cazul nostru acesta fiind considerat o "convenție autentificată" de judecător¹⁶, care are valoarea unui act notarial.

Nu în ultimul rând subliniem faptul că art. 271-273 C. proc. civ., așează în primul plan, când reglementează tranzacția judiciară, hotărârea care consfințește învoiala părților, acordând astfel actului instanței o atenție sporită tocmai datorită rolului pe care îl are acesta în cadrul operațiunii juridice complexe de care vorbim.

În ceea ce privește caracterele juridice pe care le prezintă tranzacția judiciară, considerăm că aceasta este un act procesual de dispoziție, un contract (judiciar) sinalagmatic, solemn, cu titlu oneros și comutativ.

Caracterul sinalagmatic al tranzacției judiciare rezidă din faptul că ambele părți își asumă obligații determinate de renunțările sau recunoașterile reciproce pe care le fac referitor la pretențiile formulate. Cu toate acestea, considerăm că, odată ce și-au manifestat voința în fața instanței, părțile nu mai pot reveni asupra deciziei pe care au luat-o, deci nu mai pot solicita desființarea convenției¹⁷. De fapt neexecutarea concesiilor (motiv al unei eventuale desființări a convenției) nici nu se poate pune în cazul nostru, întrucât o eventuală acțiune prin care s-ar încerca valorificarea dreptului ce a făcut obiectul tranzacției ar fi respinsă de instanța de judecată.

Tranzacția judiciară (spre deosebire de tranzacția obișnuită) este întotdeauna un contract solemn¹⁸. Spunem că are caracter solemn pe motiv că învoiala părților, înțelegerea lor se face în fața și sub controlul unei autorități publice competente, respectiv instanța investită cu judecarea cauzei. Precizăm în acest sens că învoiala părților, conform art. 272 C. proc. civ., "va fi înfățișată în scris și va alcătui dispozitivul hotărârii". Învoiala părților va dobândi forță juridică, pentru a produce efecte (în principal, stingerea procesului), numai după ce va fi consfințită prin hotărârea judecătorească. Așa cum am mai spus, hotărârea de expedient are "funcția de a autentifica învoiala părților", este înscrisul care "îmbogățește" cu forță juridică înțelegerea intervenită între părți¹⁹.

¹⁶ A se vedea I. Deleanu, *Tratat*, vol. I, p. 178; Fr. Deak, *op. cit.*, p. 476; D. Chirică, *op. cit.*, p. 293.

¹⁷ Cu atât mai puțin credem că un terț creditor ar putea solicita anularea unei tranzacții consfințită prin hotărâre judecătorească. A se vedea, Curtea de Apel Suceava, sec. civ., dec.nr.528 din 25 februarie 2003, cu notă de Vasile Timofte, în revista „Dreptul” nr.4/2004, p. 236-241.

¹⁸ A se vedea, M. G. Constantinescu, *op. cit.*, p. 42.

¹⁹ În legătură cu acest aspect a se vedea Fl. Baias, *Unele considerații referitoare la tranzacție*, R.R.D. nr. 9-12/1989, p. 18-26 (cu puncte de vedere diferite).

Există și opinia contrară (majoritară) potrivit căreia "tranzacțiunea depusă înaintea unei instanțe judecătorești pentru stingerea unui proces pendinte este valabilă chiar dacă nu s-a pronunțat o hotărâre de expedient, destul numai că în conformitate cu art. 1705 Cod civil să fie constatată printr-un înscris emanat de la părțile litigante, capabil după lege de a transige, deoarece ceea ce stinge procesul este voința părților, iar nu hotărârea tribunalului, care nu va face decât să constate această voință"²⁰.

O altă caracteristică a tranzacției judiciare o constituie faptul că este un contract cu titlu oneros și comutativ, în sensul că ambele părți urmăresc obținerea unui avantaj patrimonial (generat tocmai de evitarea pierderii procesului). În același timp părțile cunosc exact întinderea avantajului de care vor profita, chiar dacă acesta nu le va aduce profit în egală măsură. Este totuși posibilă o tranzacție supusă unei condiții suspensive, de a cărei realizare sau nerealizare să depindă chiar nașterea convenției²¹.

Putem adăuga că tranzacția poate fi atât declarativă cât și translativă sau constitutivă de drepturi, părțile, prin învoiala lor, putând fie să-și recunoască drepturi dobândite anterior, fie, prin intermediul concesiilor ce și le fac, să-și transfere una alteia drepturi ori să-și constituie noi drepturi, inexistente până la acea dată.

ASPECTS THEORIQUES ET PRATIQUES DE LA TRANSACTION JUDICIAIRE

- Résumé -

La transaction est définie comme "un contrat par lequel les parties terminent un procès commencé, ou par lequel elles évitent un procès qui pourrait apparaître, par des concessions réciproques, consistant en renoncements réciproques aux prétentions ou en prestations nouvelles, accomplies ou promises par une partie, à condition que l'autre partie renonce au droit qui est litigieux ou douteux".

Autrement dit, la transaction (judiciaire) est l'accord intervenu entre les parties, qui est exprimé et réalisé par-devant l'instance de jugement, qui, sans y intervenir, constate son existence; elle est donc un contrat judiciaire.

La transaction judiciaire est une forme de conciliation, ayant le but de résoudre les différends d'un litige à l'amiable, de sorte que le procès prenne fin, ou, s'il n'était pas

²⁰ A se vedea: C. Hamangiu, *Codul civil adnotat*, vol. al IV-lea, București, 1926, p. 157; Cristina Turianu, Corneliu Turianu, *Contracte speciale. Practică judiciară adnotată*, Editura "Continent XXI", București, 1998, p. 330 (notă la dec. civ. a Trib. Supr., sec. civ., nr. 1915/1989).

²¹ A se vedea Trib. jud. Constanța, dec. civ. nr. 271/1991, cu notă de Gh. Beleiu, revista "Dreptul" nr. 10-11/1991, p. 81-84.

déjà déclenché, que son commencement soit évité. C'est une manière raisonnable d'éviter le déroulement d'un procès ou de le finir, ce qui contente également les deux parties qui se trouvent en conflit

Dans la notion de transaction judiciaire doit être inclus non seulement l'accord mutuel, la convention des parties en ce qui concerne le sort du procès entre elles et la notification du juge sur ce fait, mais aussi la réception, la vérification et la constatation du fait qu'entre les parties a eu lieu un accord mutuel, suivie par le prononcé d'un jugement par conséquent.

Donc, nous considérons que ce contrat judiciaire inclut tous les éléments, toutes les opérations juridiques susmentionnées, y compris le jugement qui met fin au procès.

Nous sommes d'avis que les effets de la transaction judiciaire ne sont pas pleinement produits au moment quand les parties manifestent leur volonté, mais seulement quand le juge, après avoir pris connaissance de la volonté des parties et avoir fait les vérifications nécessaires, prononce le jugement désiré également par les deux parties en litige.